

UZ JEDNO KRONOLOŠKO PITANJE STAROHRAVSTKE ARHEOLOGIJE (POSTAVLJENO OD LJUBE KARAMANA)

MATE ZEKAN
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
Stjepana Gunjače b.b.
HR-21000 Split
mate.zekan@mhas-split.hr

UDK: 902.64:739>(497.5)
739.1.033(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno / Received: 2010-04-27

Osvrnuvši se na postavljenu tezu o pojavi trojagodnih naušnica kod nas tek u kasno doba Srednjeg vijeka, koju je S. Gunjača utemeljio na skupnom nalazu trojagodnih naušnica i novca Ludovika Anžuvina (1342.-1382.) u zatvorenoj grobnoj cjelini pri istraživanju nekropole uokolo porušene crkve sv. Mihovila u Brnazama kod Sinja, Lj. Karaman u prvom poglavlju naslovljenom "*O vremenu pojave trojagodnih naušnica t. zv. Kijevskog tipa u dalmatinskoj Hrvatskoj*" u svom članku "*Dva hronološka pitanja starohrvatske arheologije*" najprije dovodi u pitanje, a zatim odbacuje tu Gunjačinu tvrdnju. Kao glavni argument za potvrdu svoga mišljenja o pojavi trojagodnih naušnica u ranom srednjem vijeku donosi arhivsku fotografiju, iz fototeke Muzeja hrvatskih starina, na kojoj se uz par ostruga karolinškog tipa, koje on datira u IX. st., u zajedničkoj cjelini nalaze i trojagodne naušnice ukrašene filigranom. Suočen s Karamanovom argumentacijom za koju nije imao adekvatnog odgovora Gunjača više ne ulazi u kronološka pitanja naušnica.

Iako je od tada prošlo preko pedeset godina u kojima je arheološka znanost uz nove nalaze evoluirala, začuđuje činjenica da mnogobrojni povijesničari umjetnosti i arheolozi koji se bave tipologijom i kronologijom hrvatskog srednjovjekovnog nakita zaobilaze to Karamanovo stajalište, izbjegavajući taj članak i u njemu postavljene argumente kao da nikada nije ni napisan. No, dok god se ne riješi pitanje koje je tu postavio Karaman, sva domišljanja o kronologiji te vrste nakita znanstveno su manjkava i nedosljedna.

Ovaj prilog, posvećen zaslužnom arheologu i profesoru J. Beloševiću, rješava postavljenu Karamanovu argumentaciju.

KLJUČNE RIJEČI: *trojagodna naušnica, srednji vijek, Karolinzi, ostruga, grob*

Problem datacije trojagodnih naušnica koje se u literaturi često nazivaju naušnicama kijevskog tipa, u proučavanju starohrvatskog nakita najčešće je raspravljano pitanje. Znanstvena pobuda njihova proučavanja inicirana je iznimno velikom brojnošću trojagodnih naušnica u srednjovjekovnim muzejskim zbirkama, mnogobrojnošću inačica i estetskom atraktivnošću toga luksuznog nakita izrađenog najčešće od srebra, srebra s pozlatom, rjeđe i od zlata. Kako je najveći dio tog arheološkog materijala dospio u muzeje nesustavnim amaterskim istraživanjima s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća (o kojima ne postoji terenska dokumentacija čime je otežana njegova ispravna znanstvena valorizacija), javila su se različita mišljenja oko vremena izrade i uporabe te vrste nakita koji se pripisivao različitim razdobljima u širem vremenskom rasponu od 9. do 16. stoljeća.

O kronologiji trojagodnih naušnica prvi se izjasnio Lj. Karaman, ubrajajući ih u jedinstvenu kulturnu cjelinu s ostalim starohrvatskim nakitom i smatrajući ih *proizvodima* 9. i 10. stoljeća.¹ Uočivši poslije trojagodnu naušnicu na uhu žene na konzoli crkve sv. Duje u Splitu, Karaman proširuje razdoblje *upotrebe* tog nakita kao obiteljske dragocjenosti do u kasni srednji vijek.²

To je mišljenje donekle uzdrmao nalaz trojagodnih naušnica s diskovima među jagodama, uz koje je u grobu u Brnazama nađen novac Ludovika Anžuskog, na temelju čega je S. Gunjača zaključio da su se takve naušnice, kao i njima bliže varijante, nosile u 14 st., a da ni vrijeme njihove izrade nije puno starije.³ Na taj njegov zaključak kritički se osvrće Lj. Karaman ističući da se iz pojedinačnog primjera ne može izvesti opći zaključak. Nalaz naušnica smatra reliktom koji je nakon duge upotrebe završio u grobu. I dalje ostaje pri svom stajalištu o izradi tih naušnica između 9. i 11. stoljeća. Glavni argument svojoj tezi u pobijanju Gunjačinih rezultata i potvrdu ispravnosti rane datacije trojagodnih naušnica nalazi u fotografiji iz zbirke Muzeja hrvatskih starina, snimljene u Kninu, na kojoj se u istoj kutiji uz trojagodnu naušnicu nalaze i karolinške ostruge s garniturom za njihovo pričvršćivanje, koje su datirane u 9. stoljeće.⁴ Takva tvrdnja, na dokazima utemeljena, utjecala je na Gunjaču pa se on ne upušta s Karamanom u raspravu o kronologiji izrade trojagodnih naušnica, zadovoljavajući se tek konstatacijom o nalazu te vrste nakita u grobovima i poslije 11. stoljeća, tj. i u 14. stoljeću.⁵

Već i prije razmjene mišljenja S. Gunjače i Lj. Karamana vodila se žestoka i burna rasprava oko opće kronološke i znanstvene valorizacije srednjovjekovnih, pa tako i starohrvatskih naušnica, i to kada je krajem četrdesetih⁶ i početkom pedesetih godina 20. stoljeća postavljena teza da se zlatarski obrt kod Hrvata počeo razvijati tek poslije 11. stoljeća.⁷ Tadašnji pokušaj podjele arheološkog materijala, njegova proizvoljna klasifikacija, formalna analiza pojedinih predmeta i njihovih grupa izolirano od cjelokupnoga kulturnog sloja, kao i zanemarivanje arheološke građe s područja Dalmacije, ocijenjeni su metodološki neispravnim i neznanstvenim s namjerom kasnijeg datiranja čitavoga starohrvatskoga kulturnog sloja.⁸ Nakon toga se u arheološkoj znanosti upotreba naušnica s tri jagode smješta u vremenski okvir između 9. i 15. stoljeća.⁹

¹ LJ. KARAMAN, 1936, 29.

² LJ. KARAMAN, 1940, 36.

³ S. GUNJAČA, 1955, 125-128, 132.

⁴ LJ. KARAMAN, 1956, 130-132.

⁵ S. GUNJAČA, 1956, 23; S. GUNJAČA, 1958, 26-27.

⁶ J. KOVAČEVIĆ, 1949, 123, izrađuje tipološki pregled naušnica s tri jagode u kojemu naušnice iz Dalmacije datira u 10./11. stoljeće.

⁷ M. GARAŠANIN, J. KOVAČEVIĆ, 1950, 83, 85.

⁸ Uz kritiku Z. Vinskoga u zagrebačkim novinama "Vjesnik", 1951. g. na teze gornjih autora analitički se osvrnuo i tadašnji voditelj srednjovjekovnog odjela zagrebačkoga Arheološkog muzeja M. Gorenc, upozoravajući da takva teza nije korisna za arheologe, a za nearheologe, pogotovo za đake i nastavnike škola, ...*upravo je opasna i štetna jer*

sugerira neispravnu i proizvoljnu sliku... koja pokazuje jasne značajke šovinizma, i to naročito u njihovu odnosu prema spomenicima i dokumentaciji s područja NR Hrvatske ili kompleksa starohrvatske kulturne baštine. Za podatak zahvaljujem kolegi Ž. Demi.

⁹ M. GARAŠANIN, 1956, 201, poslije datira pojavu naušnice s tri jagode u 13. stoljeće; N. MILETIĆ, 1956, 28, ISTA, 1963, 170, 171, od 9. do 14. stoljeća; Š. BEŠLAGIĆ, 1964, 76, 94, od 10.-14. stoljeća; S. ERCEGOVIĆ, 1961, 235, ISTA, 1972, 46, najprije ih datira okvirno u 12. i početak 13. stoljeća, proširivši poslije njihovu pojavu i upotrebu u razdoblje od 10. do 14. stoljeća; B. ČEČUK i A. DORN, 1967, 414, od polovine 10. do početka 12. stoljeća; D. JELOVINA 1976, 102, od 9. do 15. stoljeća.

U zadnja dva do tri desetljeća objavljeno je više radova raznih autora, s pretenzijama da dopune ili radikalno izmijene Karamanovu tezu o ranoj pojavi trojagodnih naušnica, koje pripisuju različitim vremenskim razdobljima u širem okviru od 9. do 16. stoljeća.¹⁰

Međutim, Karamanova argumentacija, osnažena arhivskom fotografijom, ostala je nepremostiva zapreka koju svi autori prešutno preskaču ili zaobilaze kada stvaraju svoju kronološku tablicu s trojagodnim naušnicama kao izrazitim proizvodima kasnoga srednjeg vijeka.¹¹

Potaknut tim neriješenim pitanjem starohrvatske arheologije, postavljenim od neospornog autoriteta i istaknutoga znanstvenog velikana hrvatske arheološke i povijesno-umjetničke baštine, upustio sam se u istraživanja pisanog i fotografskog arhivskog fundusa Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika (dalje MHAS),¹² ne bi li se ušlo u trag okolnostima nalaza snimljenih muzealija i nastanka fotografije. Poticaj tom istraživačkom radu bio je i u osobnoj spoznaji o anakronizmu karolinških ostruga i trojagodne naušnice i neodrživosti teze o njihovu skupnom nalazu u zatvorenoj grobnoj cjelini, na što je upućivao njihov smještaj u zajedničkoj kutiji.

Ali, u svežnjevima Marunova "Starinarskog dnevnika", mnogo prije njegova tiskanja,¹³ uočio sam zabilješku o skupnom nalazu ostruga i srebrne naušnice u zatvorenoj grobnoj cjelini. Navodeći da je došao običi iskopine u Biskupiji, Marun je 22. lipnja 1892. godine zapisao: *Bio sam u Biskupiji na konju, pregledati radju. Izmjedi četvrtoga pilona i presbiterija uz podnevni zid bazilike, daleko dva metra u običajnoj dubljini našast je jedan mrtvac sa ostrugam loše sačuvanim, a radnici tvrde, što je meni mučno vjerovati, da u ustima mrtca našla se jedna srebrna naušnica, koja mi je i bila predana.*

Marun, dakle, nije nazočio otvaranju groba, ali sumnja u istinitost navoda radnika o naušnici kao *obolusu* u ustima pokojnika, ne dovodeći u pitanje njezin nalaz zajedno s

¹⁰ R. JURIC, 1981, 60-61, 196-198, ISTI, 1987, 281, trojagodne naušnice od srebra, srebra s pozlatom i zlata, ukrašene filigranom ili granulacijom općenito datira u 12.-15. stoljeća; M. ZEKAN, 1987, 49, ISTI, 1995, 52, ISTI, 2007, 143, pojavu naušnica urešenih filigranom i granulacijom utvrđuje u 12. stoljeće uz upotrebu i u 16. stoljeću, a zatim im donju granicu pomiče u 11. stoljeće; J. BELOŠEVIĆ, 1989, 78, ISTI, 1990, 237-238, skupni nalaz trojagodne naušnice urešene filigranskom tehnikom s novcem Giovannija Dandola datira u kraj 13. stoljeća, tj. u mlađi horizont grobova od 12. do 16. stoljeća; T. BURIC, 2001, 249, vidi im pojavu u 13. stoljeće s upotrebom i u 16. stoljeću; H. GJURAŠIN, 2007, 19, izradu trojagodnih naušnica urešenih filigranom i granulacijom datira od 13. do 15. stoljeća, a A. PITEŠA, 2009, 154-161, od 12. do 15. stoljeća.

¹¹ Npr. N. JAKŠIĆ, 1983, 68; N. JAKŠIĆ, 1988, 414-415, pri reafirmaciji Gunjačinih rezultata. Iako je, nakon svoga prvog rada u kojem izradu trojagodnih naušnica datira u 13. i dijelom 14. stoljeće (N. JAKŠIĆ, 1978, 93) upućen na Karamanovu raspravu pa se slaže da zbog nje još *nije donesen definitivni sud o vremenu proizvodnje i upotrebe ovog nakita* (N. JAKŠIĆ, 1983, 68, 70), on i ne pokušava naći razložan odgovor na postavljeno pitanje, a zatim, po uzoru i metodologiji tipološke klasifikacije materijala J. Kovačevića, sve inačice trojagodnih naušnica čije su jagode urešene filigranom ili granulacijom ili su na njima zastupljene obje zlatarske tehnike, datira u kraj 13.

stoljeća do kraja kasnoga srednjeg vijeka. U svojim kasnijim radovima (N. JAKŠIĆ, 1984, 332, 341; N. JAKŠIĆ, 1989, 415; N. JAKŠIĆ, 1996, 153) iste te naušnice (u varijantama) prikazuje kao isključivi tip naušnice 14. stoljeća, koja je bila u uporabi još na početku 15. stoljeća, te ih konačno definira kao kasnogotički nakit (1350.-1450.). Takvom uopćenom datacijom trojagodnih naušnica Jakšić u cijelosti negira produkciju toga tipa nakita od 10. do polovice 14. stoljeća. Iz tako postavljene teze, nastale nekritičkim i neispravnim pristupom sintetiziranju rezultata, bez temeljito provedene analize cjelovitog fundusa starohrvatskog nakita (naušnica), problem osobnog nakita u zanatstvu i umjetnosti romanike i rane gotike on rješava kasnom datacijom klasičnoga starohrvatskog reprezentativnog nakita (naušnica) 9.-11. stoljeća. (N. JAKŠIĆ, 1989, 423-432; N. JAKŠIĆ, 2006, 153-154). Popunivši na taj način nastalu prazninu, on, međutim, otvara još veći problem. Kakav su i koji nakit Hrvati imali i upotrebljavali od druge polovice 8. stoljeća do romanike i jesu li ga uopće imali? To sigurno nije ženski nakit mediteranskog obilježja 8. stoljeća, te keramičke posude, željezni nožići, kopče i ostruge ranokarolinških odlika kako bi htio N. JAKŠIĆ, 1989, 409-410, 432 i N. JAKŠIĆ, 2006, 150-151. Kako ovaj rad nije posvećen toj problematici opširnije o tome drugom prilikom.

¹² Pregledani su i arhivi starih fotografija Arheološkog muzeja u Splitu i Konzervatorskog odjela u Splitu.

¹³ L. MARUN, 1998.

Sl. 1.
Fig. 1.

karolinškim ostrugama u zatvorenoj grobnoj cjelini. Ta vijest u cijelosti je potvrdila sadržaj arhivske fotografije i osnažila Karamanovu argumentaciju. Bilo kakva daljnja domišljanja i pokušaji radikalnijeg mijenjanja kronologije nastanka trojagodnih naušnica razvijenijih tehnoloških odlika, izgledali su, u tom trenutku, kao neozbiljan pokušaj i znanstveni promašaj. Osobito nakon što je u arhivu staklenih fotoploča¹⁴ pronađena druga fotografija (Sl. 1) koja uz pet ostruga ima i sve predmete (osim manjih ulomaka) s Karamanove fotografije uključujući i trojagodnu naušnicu. Bila je to još jedna potvrda Karamanove kronološke teze o trojagodnim naušnicama kao proizvodima ranoga srednjeg vijeka.

No, nemir istraživača potaknut znanstvenom spoznajom nije se pomirio s takvim stanjem. Pitanje kako su se karolinške ostruge našle uz trojagodnu naušnicu zahtijevalo je daljnja, još temeljitija istraživanja. Pozornost je usmjerena na traženje kvalitetne fotografije koju je Karaman reproducirao u svome radu, jer su se na njoj uočavale kvadratične papirnate cedulje te okrugla bijela pločica na lijevoj ostruzi, na kojima su se ocrtavali nekakvi zapisi.

Kada je u fotoarhivu MHAS-a nađen predložak fotografije koju je Karaman objavio u svome članku, pokazalo se da je Karaman za potrebu svoje teze izdvojio spomenutu cjelinu između više takvih grupa predmeta (Sl. 2). Tada je fokus interesa preusmjeren s fotografiranih predmeta na ostale, teže uočljive i manje čitke detalje unutar kutije.

¹⁴ Fotoarhiv MHAS. Staklena ploča br. 775.

Povećana fotografija pokazala je da je svaki predmet na kvadratnoj cedulji imao označene podatke o smještaju i broju predmeta (u razlomku: XXII/nečitki brojevi predmeta). Na okrugloj pločici, učvršćenoj tankom žicom oko kraka ostruge, napisan je datum nalaza (15/2 08.) i lokalitet (Biskupija) na kojemu su predmeti nađeni. Time je učinjen tek maleni pomak prema rješenju problema.

Sravnivši identificirani datum s Marunovim dnevnikom nađen je njegov zapis: *Aćim Popović, kopajući jame za saditbu bajama namjerio se na grob u suhozid, te u njemu uz jedan koštur - kod noguh istoga - našao lončić, ali ovaj slomljen, te ga nehaljno bacio. Suviše našao par ostruga, sasma sličnih onimam našastim kod Zorića u Vrlici (vidi bilješke 27/11 '07). Ostruge su slabo sačuvane, te većinom sdrobljene, ali bronzani saponi dobro su sačuvani. – Predmeti su nabavljeni za naš muzej.*

U nastavku pod nadnevkom 17/2. piše: *Pošao sam u Biskupiji da vidim položaj tek opisanog nalazišta. Opisani grob bio je u neposrednoj blizini groba, što je našast 17/5 1903. (Vidi bilješke pod navedenim nadnevkom. Konstatirao sam, da je grob običajnom orientacijom, u njemu jedan koštur. Kod nogu bio položen mali lonac i ovaj se sdrobio, te ostruge. Kod desne ruke našasto je ovčije zvono iz mjeda, prilično sačuvano. Ovaj polog je osobita znamenovanja... Grob je bio omejašen prostim kamenjem. - Raspoložio sam, da bude zemljište istoga vlasnika pretražeo. – Seljani kazuju da i na drugim priležnim česticam ima grobova.*

Usporedbom Marunovih bilješki i fotografiranog sadržaja kutije potvrđeno je da se radi o istom nalazu (slabo sačuvane ostruge, dobro sačuvani saponi – kopča, petlja i jezičac)¹⁵ kojemu nedostaju zdrobljena i odbačena zemljana posuda i prilično očuvano manje (ovčje!) brončano zvono. O nalazu trojagodne naušnice u grobu, koja je uslikana među nađenim predmetima, ni riječi.

Kako to riješiti i odakle se ona našla na tom mjestu? Sada kada je lociran lokalitet s kojeg potječu predmeti, traženi su dodatni podatci o tom mjestu nalaza. Cjelovita potraga rezultirala je izdašnjim i iznimno značajnim spoznajama o arheološkoj slici Biskupije, toga, i inače najznamenitijeg naselja ranosrednjovjekovne hrvatske države, dopunjujući njegovu arheološko-topografsku sliku još jednom ranom starohrvatskom nekropolom.¹⁶

Konačnom rješenju misterija vezanog uz trojagodnu naušnicu usmjerila nas je vijest u nastavku Starinarskih bilježaka, gdje pod datumom 21. 2. 1908.¹⁷ Marun piše: *Po mojoj naredbi Pavao Duća uz druga tri radnika pretraživao je zemljište u Biskupiji Aćima Popovića, gdje su našasti predmeti spomenuti pod nadnevkom 15/2, ali nije našasto ikakvih drugih predmeta. Radju nastavlja dne 24/2, uloženo nad. 25. ali se nije našlo ništa dalje. Isti Aćim Popović predao mi jednu željeznu sjekiricu i jednu trozrnatu srebrenu naušnicu, što lanjske godine našao na istomu zemljištu.*¹⁸

¹⁵ Time je omogućeno izdvajanje predmeta s toga lokaliteta u zbirci MHAS-a, koji su prije pripisani nepoznatom nalazištu: ostruga inv. br. 3333 (D. JELOVINA, 1986, 38; M. PETRINEC, 2009, 372) i Biskupiji Crkvini: ostruga inv. br. 634, kopča inv. br. 655, jezičac inv. br. 654, petlja inv. br. 657 (D. JELOVINA, 1986, 26, 28), dok se ostruga inv. br. 634 pripisuje i pobliže nepoznatom položaju u Biskupiji (M. PETRINEC, 2009, 388).

¹⁶ Vidi o tome M. PETRINEC, 2005, 173, 178; M. PETRINEC, 2009, 15, 281. Autorica je približno točno ubicirala nekropolu, ali ne i atribuirala grobne priloge – ostrugu, garnituru za zakopčavanje te inventar drugog groba – tako da je temeljito učinjena analiza materijala, svrhovito vremenskom određenju njezina nastanka i upotrebe, u

ovom slučaju promašena. U grobu s ostrugama nađena je samo jedna garnitura za njihovo pričvršćivanje, a ne dvije, kako donosi autorica. Vijest o nalazu trojagodne naušnice koja slijedi u nastavku, citirajući Marunov tekst ona ispušta, izbjegavši na taj način upuštanje u tu problematiku.

¹⁷ U objavljenim Marunovim "Starinarskim dnevnicima" pogrešno je napisan datum 18. 2. 1908.

¹⁸ Taj nalaz i položaj spominje Marun zadnji put 4. 11. 1924. godine: *Pošli smo na bašće negda Aćima Popovića a sada ... gdje su pred nekoliko godina u jednom grobu našaste tri zlatne naušnice i srebrena ogrlica a u drugome istruhnule ostruge iz VIII - IX. vijeka, jedna sjekirica i ovčji zvonac. Aćim nam je pokazivao položaj neki drugih grobova, koji se sada ne vide. I ove će trebati potražiti.*

Sl. 2.

Fig. 2.

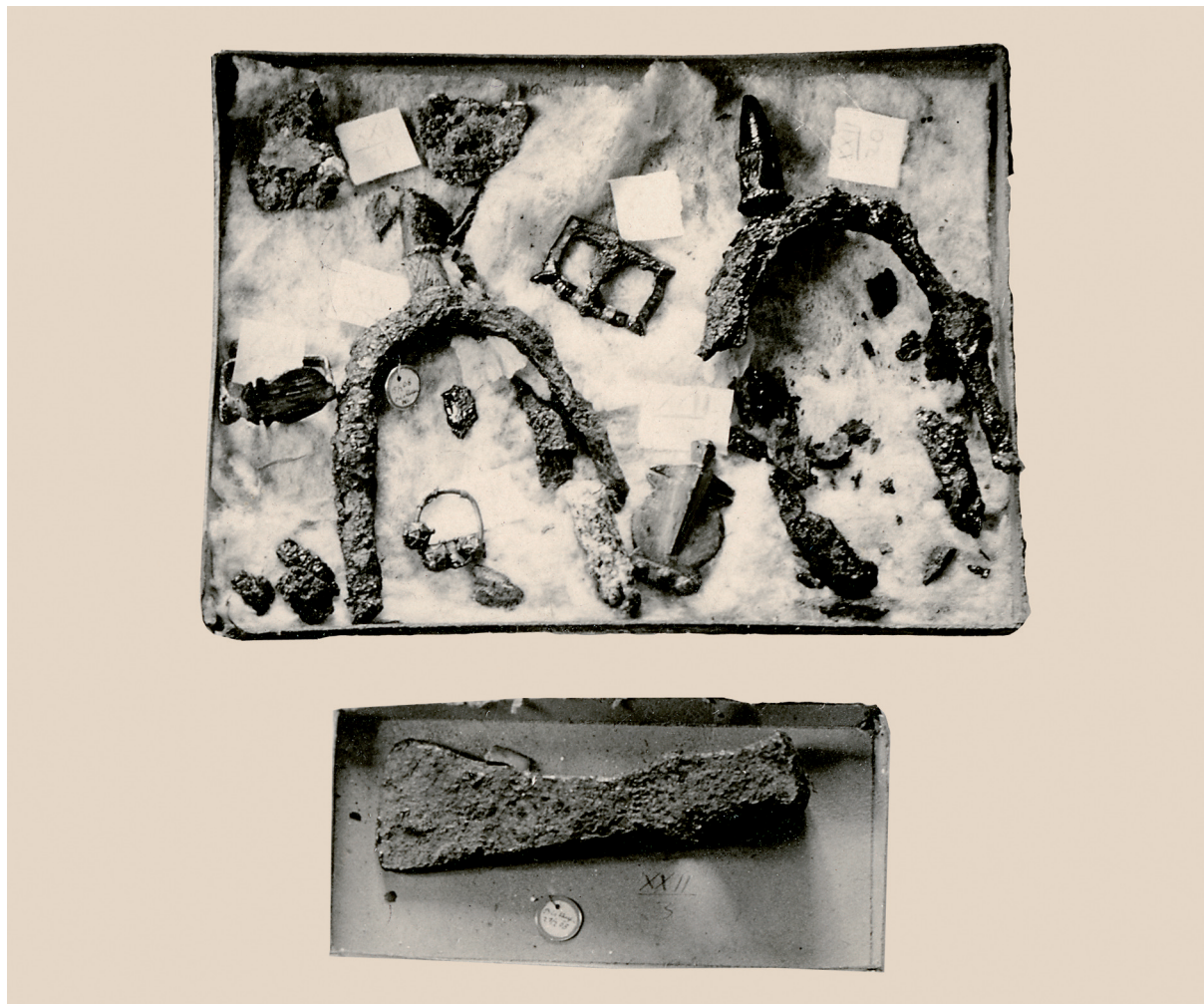
Dakle, vlasnik zemljišta predao je Marunu željeznu sjekiru i trojagodnu srebrnu naušnicu koje nisu nađene u grobu s ostrugama, nego su raniji nalaz s istog zemljišta.¹⁹ No, radi li se o istoj naušnici koja se nalazi uz karolinške ostruge? Odgovor je priskrbila prije spomenuta cjelovita fotografija iz koje je Karaman izvukao segment s karolinškim ostrugama. Poput okrugle pločice s datumom i mjestom nalaza na kraku ostruge, takva se pločica nalazi priložena i uz željeznu sjekiru u manjoj kutiji smještenoj tik do one s ostrugama. (Sl. 3). Na njoj je zapisano: *Biskup. 21/2 08*.

Međutim, u kutiji sa sjekirom nema spomenute naušnice. Ona je kao artefakt s istoga lokaliteta završila u susjednoj kutiji s karolinškim ostrugama i unijela pomutnju među stručnjake i znanstvenike, te više od pola stoljeća otežavala slobodniju kronološku interpretaciju te inačice nakita. Sada je analizom svih zabilježenih vijesti Luje Maruna, uključujući tu i staru fotodokumentaciju, postalo potpuno jasno da sporna trojagodna naušnica nije nađena zajedno s ranokarolinškim ostrugama u istom grobu na nekadašnjoj bašči Aćima Popovića.

Potraga za rješanjem zagonetke o okolnostima pod kojima je trojagodna naušnica završila u kutiji s ranokarolinškim materijalom, zbog čega se stekao krivi dojam da pripadaju zajedničkoj grobnoj cjelini, osim što je trajno uklonila zapreku arheološkoj znanosti za njihovo ispravno datiranje, rezultirala je atribucijom ostruga i pribora za njihovo pričvršćivanje, te otkrićem rane starohrvatske nekropole koja je u izravnoj vezi sa slojem onodobnih grobova na Bukorovića podvornici. Naime,

¹⁹ Upitna je vjerodostojnost nalaznikova iskaza o mjestu pronalaska trojagodne naušnice. Naime, svi arheološki nalazi s te mikrozone, vezane uz ostatke ranosrednjovjekovne crkve na Bukorovića podvornici, upućuju na vrijeme od seobe naroda (fibula) do 10. st., kada se završava s pokapanjem na tom prostoru. Time je isključena vjerojatnost nalaza u grobu srebrne trojagodne naušnice razvijenog tipa, urešenih jagoda s filigranskim stožastim izdancima i granulom na vrhu, koje

se ne javljaju prije 13. stoljeća. Karike para trojagodnih naušnica s uništenim jagodama nađene uz crkvu u grobu 16, ne pripadaju tom tipu. Trojagodna naušnica i sjekira nisu identificirane u zbirci MHAS-a. Na osnovi razmjera predmeta na fotografiji, sjekira je znatno manja (oko 13 cm) od one koju Petrinac pripisuje tom lokalitetu (24 cm). M. PETRINEC, 2005, 176, 177, 179, 206.

Sl. 3.
Fig. 3.

taj grob kao i grob pronađen 1903. godine u kojem su nađene tri zlatne naušnice (dvije zvjezdolike i grozdolika),²⁰ srebrni torkves od uvijene žice i niska od deset zrna modre *pasta vitrea*,²¹ u istoj su visini s terasom na kojoj se nalazi crkva na Bukorovića podvornici. Popovića bašću, s bunarom žive vode na njoj, i Bukorovića podvornicu dijeli tek, danas neprohodna, pješačka staza zvana Vurinova jaruga²² kojom se početkom 20. st. penjalo od bunara (česme) Bukorovac prema kućama Bukorovića s njezine zapadne strane i Popovića s istočne strane.²³

²⁰ MHAS. Inv. br. 1761, 1762 . i 4993.

²¹ Neatribuirani. Oba groba nalazila su se 1903. na istoj zemljišnoj čestici koja je pripadala Ivanu Popoviću Čoleši. Dionik s istočne strane nekadašnje veće zemljišne čestice bio je njegov rođak Marko, koji je pronašao grob. Prema iskazu Markova unuka Bore Popovića Čoleše, zemljišna čestica Ivana Popovića prešla je do 1908. u vlasništvo austrougarskog žandara Aćima Popovića.

²² S. GUNJAČA, 1952, 58, 62, netočno donosi Uirinova jaruga, kao i na str. 59, 62, gdje umjesto Bukorović-Kerčić treba stajati Bukorović-Kerčić.

²³ Svrhovito temi i limitiranosti opsega priloga, detaljna muzeološka i znanstvena obrada arheološkog materijala iz grobova na Popovića bašti bit će objavljena u posebnom članku.

LITERATURA

- BELOŠEVIĆ, J., 1989. - Janko Belošević, Prethodni izvještaj o rezultatima istraživanja lokaliteta "Crkvina" u selu Galovac kod Zadra, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio povijesnih znanosti*, 28(15) (1988/89), Zadar, 71-82.
- BELOŠEVIĆ, J., 1990. - Janko Belošević, Osvrt na rezultate istraživanja lokaliteta "Crkvina" u selu Galovac kod Zadra u 1989. godini, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio povijesnih znanosti*, 29 (16) (1989/90), Zadar, 231-240.
- BEŠLAGIĆ, Š., 1964. - Šefik Bešlagić, *Grborezi, srednjovjekovna nekropola*, Sarajevo.
- ČEČUK, B., DORN, A., 1967. - Božo Čečuk, Antun Dorn, Starohrvatska nekropola u Daraž-Bošnjacima kod Županje, *Arheološki radovi i rasprave*, IV-V, Zagreb, 395-415.
- ERCEGOVIĆ, S., 1961. - Slavenka Ercegović, Istraživanje srednjovjekovne nekropole u Bošnjacima, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, II, Zagreb, 225- 237.
- ERCEGOVIĆ, S., 1972. - Slavenka Ercegović, Prilog proučavanju naušnica u Srbiji od 9. do 13. stoljeća, *Starinar*, XXI (1970), Beograd, 41-58.
- GARAŠANIN, M., 1956. - Milutin Garašanin, Srednjovekovno srpsko groblje u Dobrači, *Starinar*, V-VI (1954-1955), Beograd, 191-203.
- GARAŠANIN, M., KOVAČEVIĆ, J., 1950. - Milutin Garašanin, Jovan Kovačević, *Pregled materijalne kulture južnih Slovena*, Beograd.
- GJURAŠIN, H., 2007. - Hrvoje Gjurašin, *Kasnosrednjovjekovna groblja općine Dugopolje*, Split.
- GORENC, M., 1951. - Marcel Gorenc, Povodom novog muzejskog priručnika M. Garašanina i J. Kovačevića, *Sveučilišni list*, II/25, Zagreb, 10. IV.
- GUNJAČA, S., 1952. - Stjepan Gunjača, Četvrta starohrvatska crkva u Biskupiji kod Knina i groblje oko nje, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 2, Split, 57-80.
- GUNJAČA, S., 1955. - Stjepan Gunjača, Starohrvatska crkva i kasnosrednjovjekovno groblje u Brnazama kod Sinja, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 4, Split, 85-134.
- GUNJAČA, S., 1956. - Stjepan Gunjača, Oko revizije iskopina u Biskupiji, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 5, Split, 21-32.
- GUNJAČA, S., 1958. - Stjepan Gunjača, *Novi naučni rezultati u hrvatskoj arheologiji*, Zagreb.
- JAKŠIĆ, N., 1976. - Nikola Jakšić, Pokušaj određivanja horizontalne stratigrafije starohrvatskih nekropola, *Novija i neobjavljena istraživanja u Dalmaciji* (= *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 3), Split, 91-94.
- JAKŠIĆ, N., 1983. - Nikola Jakšić, Naušnice s tri jagode u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 23, Split, 49-74.
- JAKŠIĆ, N., 1984. - Nikola Jakšić, Nakit 14. stoljeća u Hrvatskoj i Bosni, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio povijesnih znanosti*, 23(10) (1983/84), Zadar, 331-342.
- JAKŠIĆ, N., 1989. - Nikola Jakšić, Crkve na Begovači i problem starohrvatskih nekropola, *Diadora*, 11, Zadar, 407-440.
- JAKŠIĆ, N., 1996. - Nikola Jakšić, Kasnosrednjovjekovno groblje kod crkve sv. Spasa u Vrh Rici (Analiza), *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 23, Split, 139-172.
- JAKŠIĆ, N., 2006. - Nikola Jakšić, Dalmatinsko zlatarstvo, *Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti*, Zagreb, 153-154.
- JELOVINA, D., 1976. - Dušan Jelovina, *Starohrvatske nekropole*, Split.
- JELOVINA, D., 1986. - Dušan Jelovina, *Mačevi i ostruge karolinškog obilježja u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika*, Split.

- JURIĆ, M., 1981. - Radomir Jurić, *Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas*, Zadar.
- JURIĆ, M., 1987. - Radomir Jurić, Srednjovjekovni nakit Istre i Dalmacije, *Arheološka istraživanja u Istri i Hrvatskom primorju* (= *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 11,2), Pula, 245-285.
- KARAMAN, LJ., 1940. - Ljubo Karaman, Iskopine društva "Bihaća" u Mravincima i starohrvatska groblja, *Rad JAZU*, 268, Zagreb.
- KARAMAN, LJ., 1936. - Ljubo Karaman, *Starohrvatsko groblje na "Majdanu" kod Solina*, Split.
- KARAMAN, LJ., 1956. - Ljubo Karaman, Dva hronološka pitanja starohrvatske arheologije, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 5, Split, 129-134.
- KOVAČEVIĆ, J., 1949. - Jovan Kovačević, Minduše i naušnice sa jagodama, *Muzeji*, 2, Beograd, 114-125.
- MARUN, L., 1998. - Lujo Marun, *Starinarski dnevnici*, Split.
- MILETIĆ, N., 1956. - Nada Miletić, Nekropola u selu Mihaljevićima kod Rajlovca, *Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n. s., XI, Sarajevo, 11-37.
- MILETIĆ, N., 1963. - Nada Miletić, Nakit i oružje IX-XII veka u nekropolama Bosne i Hercegovine, *Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n. s., XVIII, Sarajevo, 155-178.
- PETRINEC, M., 2005. - Maja Petrinec, Dva starohrvatska groblja u Biskupiji kod Knina, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 98, Split, 171-212.
- PETRINEC, M., 2009. - Maja Petrinec, *Groblja od 8. do 11. stoljeća na području ranosrednjovjekovne hrvatske države*, Split.
- PITEŠA, A., 2009. - Ante Piteša, *Katalog nalaza iz vremena seobe naroda, srednjeg i novog vijeka u Arheološkom muzeju u Splitu*, Split.
- ZEKAN, M., 1987. - Mate Zekan, Srednjovjekovne nekropole, *Bribir u srednjem vijeku*, Split, 43-67.
- ZEKAN, M., 1995. - Mate Zekan, Pet srednjovjekovnih nekropola Bribira, *Bribir u srednjem vijeku*, Split, 41-55.
- ZEKAN, M., 2007. - Mate Zekan, Starohrvatska kulturnoumjetnička baština, *Dalmatinska zagora - nepoznata zemlja*, Zagreb, 137-148.

ON ONE CHRONOLOGICAL QUESTION OF EARLY CROATIAN ARCHAEOLOGY (ASKED BY LJUBO KARAMAN)

SUMMARY

Referring to the hypothesis about the appearance of three-beaded earrings in Croatia only in the late period of the Middle Ages, which Stjepan Gunjača based on the hoard find of three-beaded earrings and coins of the Angevin king Louis I (1342-1382) in a closed grave unit found during excavations of the cemetery surrounding the ruined church of St. Michael at Brnaze near Sinj, Ljubo Karaman in his article "Two chronological questions of Early Croatian archaeology" in the first section on "The period of appearance three-beaded earrings of the so-called Kiev type in Dalmatian Croatia" first questioned and then rejected Gunjača's claim. As the main argument for confirmation of his opinion about the appearance of the three-beaded earrings in the early medieval period, he presented a photograph from the archives of the Museum of Croatian Antiquities, where the grave unit included spurs of the Carolingian type that he dated to the 9th century, along with a three-beaded earring decorated with filigree. Faced with Karaman's argument, for which he had no proper answer, Gunjača did not further enter into discussions about the chronology of these earrings.

Although more than fifty years have passed since then, in which the science of archaeology has greatly evolved through new findings, the fact remains that numerous art historians and archaeologists involved in the typology and chronology of the Middle Ages of Croatia ignore this opinion of Karaman. In fact, they avoid mentioning this article by Karaman and the arguments set forth in it as if it had never even been written. However, until the dilemma presented by Karaman is not solved, all conjectures about the chronology of this type of jewelry are scientifically defective and inconsistent.

The author of this contribution, dedicated to the meritorious archaeologist and professor J. Belošević, solves the problem of Karaman's hypothesis, by discovering that the three-beaded earring should be removed from the grave unit on the archival photograph, as it was placed there by chance. In this manner a serious problem in archaeological science has been removed and a more justified dating of medieval three-beaded earrings is made possible.

KEY WORDS: *three-beaded earrings, medieval period, Carolingians, spurs, grave*

Prijevod / Translation: Barbara Smith-Demo